

Nr 27.

Ankom till Riksdagens kansli den 21 maj 1910 kl. 1 e. m.

Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 16, i fråga om en af friherre E. Palmstierna väckt motion, nr 1, med begäran om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående undersökning rörande inom landet befintliga karteller och trustar m. m.

Uti en inom Andra kammaren väckt, till behandling af dess fjärde tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 1, har friherre E. Palmstierna hemställt, »att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville snarast möjligt låta utföra en undersökning angående inom landet befintliga karteller och trustar, i syfte att kunskap må erhållas om deras antal, beskaffenhet och arbetssätt m. m.; samt att Kungl. Maj:t, med stöd af den erfarenhet, denna undersökning må lämna, ville låta uppgöra och för Riksdagen framlägga förslag till sådana åtgärder, hvaregenom möjlighet beredes att vinna en kontinuerlig öfversikt af kartell- och trustväsendets utveckling och verksamhet i Sverige».

Angående motiveringen till motionen och hvad Andra kammarens utskott i ärendet yttrat, tillåter sig utskottet att hänvisa till Andra kammarens utskotts utlåtande, nr 2.

Andra kammaren har beslutit i enlighet med utskottets hemställan om bifall till det i motionen gjorda yrkandet, hvarefter ärendet öfverlämnats till Första kammaren, som hänvisat detsamma till förberedande behandling af sitt första tillfälliga utskott.

Utskottets
yttrande.

Sedan motionären i korthet skildrat kartell- och trustväsendets utveckling i utlandet och i vårt land, uppställer han såsom en första fordran, att genom statens försorg bör åstadkommas en klar och fullständig öfverblick öfver i vårt land förefintliga sammanslutningar af nämnda art. Men då förhållandena på detta område hastigt ändras och en verkställd utredning sålunda snart blir föråldrad, är det enligt motionärens åsikt nödvändigt, att staten äfven därefter oafbrutet följer med utvecklingen på ifrågavarande område. En dylik inspektion öfver kartell- och trustväsendet förefinnes enligt motionärens mening i Förenta staterna samt har föreslagits i Tyskland och Österrike. Den vore ej egentligen någon nyhet för svenskt näringslif: bank- och försäkringsinspektionerna ha redan lagstadgad befogenhet att taga del af affärsrörelser, som redan äro delvis kartellerade. De statsorgan, åt hvilka kontrollen och öfvervakandet af karteller och truster öfverlämnades, skulle också kunna uppmärksamma »Dumping»-metodens tillämpning på den svenska marknaden, hvilken, såsom utgående från utlandet, kan bli af stor skada för vår industri. Äfvenledes borde detta organ vaksamt följa den »Dumping» från svensk sida på utländska marknader, som blir möjlig, i den mån svenska karteller och truster lyckats skaffa sig herraväldet öfver den inhemska marknaden.

Ehuru, såsom motionären betonar, först med stöd af en dylik noggrann utredning och ett därefter följande kontinuerligt uppmärksammande af berörda organisationer den för ett fruktbarande lagstiftningsarbete nödiga insikten om deras natur kan vinnas, förklarar sig motionären dock redan nu beredd att ange några synpunkter beträffande den riktning, hvori detta lagstiftningsarbete borde gå. Därvid medgifver motionären, att karteller och truster äro forner för näringsverksamhetens bedrifvande, som motiveras af brister i samhällets hittillsvarande ekonomiska organisation och innebära ett betydelsefullt nationalekonomiskt framsteg. De böra därför icke undertryckas, utan det gäller att omdana vårt rättssystem och vår förvaltning på sådant sätt, att de nya organisationerna komma att betjäna konsumenterna på det utmärkta sätt, som man, ehuru, såsom erfarenheten visat, med orätt, trodde att den fria konkurrensen skulle kunna göra. Men då dessa organisationer, ifall de lämnas full frihet, utveckla sig till, näringslifvet och konsumenterna förtryckande, monopol, kan nämnda önskningsmål endast nås, i den mån man kan finna lämpliga medel att tygla dessa monopol. Detta åter förutsätter, att man kan finna ett tillförlitligt kriterium på hvad som med hänsyn till våra

förhållanden är att betrakta såsom karteller och truster. När man funnit detta kriterium, gäller det att genom lagstiftning uppdraga gränserna för dessa kartellers och trusters befogenhet. Sedan motionären lämnat några ytterligare regler med afseende å denna uppgift, framhåller han ännu en gång, att, innan beslut fattas om den metod, som statsmakterna böra tillämpa vid denna lösning af kartell- och trustfrågan, det är nödvändigt att utföra de ofvan redan angifna undersökningarna, hvarför han för närvarande inskränker sina yrkanden till att Riksdagen måtte anhålla, att Kungl. Maj:t dels måtte föranstalta om en kartell- och trustundersökning, dels ville uppgöra förslag till vinnande af en kortinuerlig öfversikt af kartell- och trustväsendet i vårt land.

Äfven af det ojämna materiel, som för närvarande står till förfogande, kan man se att Sveriges näringslif under de senare åren undergått en djupgående förvandling i riktning af sammanslutning mellan förut konkurrerande företag inom samma näringsgren. Sammanslutningens beskaffenhet och fasthet är ytterst växlande, från kortvariga och lösa öfverenskommelser om gemensamma prislistor och dylikt till fullständiga sammansmältningar eller fusioner; men efter allt att döma är det ej särdeles många grenar af storindustrien, som icke under de senaste åren kommit att mer eller mindre fullständigt behärskas af en organisation af något sådant slag.

Denna utveckling kan icke betraktas såsom öfvervägande beklaglig; och framför allt vill det förefalla som om näringslifvets organisation skulle vara en naturlig och nödvändig följd af det nutida ekomiska lifvets utvecklingstendens. Den omvandling, som ägt och äger rum, synes emellertid vara på väg att skapa i viss mån nya grundvalar för näringslifvet och sträcker därför sina verkningar snart sagdt öfver hela samhället.

Dessa företeelser äro gifvetvis förtjänta af största uppmärksamhet såväl af de enskilde medborgarne som af statsmakterna. Det är nog också säkert, att de hos oss uppmärksammas i vida större grad än motionären synes antaga, ehuru väl ännu icke hos oss sådant missbruk af den industriella sammanslutningen till konsumenternas förfång förekommit, som i andra länder ägt rum och där påkallat statens ingripande. Enligt sakens natur äro icke heller dylika missbruk i så hög grad att befara uti ett litet land med — i jämförelse med utlandet — ringa

utvecklad industri, så snart dessa industrier äro beroende af tullskydd. Den öfvermäktiga utländska konkurrensen måste nämligen förhindra, att prisen på den inhemska marknaden öfverskrida den gräns, som betingas af världsmarknadens pris med tillägg af tullsatsen. Uti en riktig reglering af tullsatserna ligger sålunda för alla de industrier, som åtnjuta tullskydd, den verkliga och bästa garantien mot orimliga priser och i samband därmed stående öfvergrepp af karteller och truster. I de fall åter, då industrien består eller kan bestå utan tullskydd eller, såsom fallet är i Förenta staterna, själf kan mäktigt påverka tullagstiftningen, äro andra åtgärder af nöden; men som bekant torde vara, äro de svårigheter, som härvid möta, mycket stora.

Redan det material, som motionären meddelat rörande åtgöranden i fråga om kartell- och trustväsendet i andra länder, visar, huru ytterligt svår uppgiften är: ingenstädes har man att uppvisa några påtagliga resultat af sträfvandena för en reglering däraf. De försök, som hittills gjorts, synas vanligen endast ha träffat företagens form, ej deras innehåll, och hafva därigenom drifvit dem att antaga andra former, som ingalunda alltid varit nyttigare för samhället än de ursprungliga. I Förenta staterna, där man redan under mer än 20 år haft en dylik lagstiftning, har densamma, såsom motionären själf medgifver, hittills varit af en mycket obetydlig effektivitet. Det är egentligen i afseende å landets järnvägsväsende, som något vunnits; men vid bedömandet af värdet af detta resultat är att beakta, att de europeiska staterna långt förut lyckats förhindra eller undertrycka missförhållandena på detta område. I Tyskland har man under en tid af tio år icke hunnit längre än till förberedande åtgärder, och i öfriga europeiska länder har man icke ens hunnit så långt. Redan denna erfarenhet borde ju vara ägnad att väcka betänksamhet. Härtill kommer ett annat förhållande, som är af särskild betydelse för ett litet folk. Hvarje land för sig kan ju endast ordna sitt eget kartell- och trustväsende; för en inverkan på utlandets kräfvess i allmänhet internationell samverkan. När ett land inför en reglering af sitt eget kartell- och trustväsende, måste det sålunda noga tillse, att ej de åtgärder, hvarigenom denna reglering åstadkommes, öka utsikterna för andra länders karteller och truster att tillvälla sig herraväldet öfver landets marknad. Så länge utlandets karteller och truster få obehindrade utveckla sin makt gent emot vårt land, blir det en lifsfråga för oss att tillse, att vi ej genom, må vara välmenta, lagstiftnings- eller förvaltningsåtgärder försvaga våra kartellers och trusters motståndskraft gent emot utlandets, enär i så fall resultatet lätt kan bli blott det, att utländska karteller och truster

träda i stället för svenska sådana. Historien om den amerikanska tobakstrustens angrepp mot England under de första åren af detta århundrade är i detta afseende mycket lärorik. Att det kraftiga försök att underlägga sig den engelska marknaden, som nämnda jättebolag — The American Tobacco company — gjorde, kunde väsentligen förhindras, berodde utslutande på att ett betydande antal af de stora engelska tobaksfabrikerna hastigt beslöt en sammanslutning till en stor trust, The Imperial Tobacco company (med ett kapital af 12 mill. £, som sedermera ökats till 15¹/₂ mill. £). Efter en häftig strid mellan dessa båda truster slöts år 1902 fred. Ingendera af de stridande parterna gick dock ur denna strid såsom afgjord segrare: fredsvillkoren bestodo i en samverkan mellan de båda trusterna, hvarvid den engelska trusten fick ostörd behålla den engelska marknaden men förpliktade sig å sin sida att lämna den amerikanska trusten i ostörd besittning af sin hemmarknad, samt båda trusterna skulle samarbeta på att så småningom förskaffa sig herravälde öfver utlandets marknader. I sistnämnda syfte bildades ett nytt bolag, The British-American Tobacco company, hvars aktier öfvertogos till ¹/₃ af den engelska och till ²/₃ af den amerikanska trusten; och hvilket bolag redan bildat dotterbolag i Australien, Kanada och Syd-Afrika.

Beträffande den australiska trustlagstiftningen torde förtjäna att åberopas ett i numret af »Economist» för den 16 april intaget bref, däri det i öfversättning heter: »Trustlagarna anses hafva misslyckats, och det enda botemedel, partiet (arbetarepartiet) kan se, ligger i nationaliseringen af dessa industrier» (tobak, socker, stenkol, kustfart omnämnas förut i brefvet såsom föremål för privata monopol).

De här berörda synpunkterna hafva icke tillräckligt beaktats af motionären; och torde detta utgöra en förklaring af den i motionen framträdande uppfattningen, att hvad hos våra statsmakter behöfs, för att den önskvärda regleringen af kartell- och trustväsendet skall komma till stånd, egentligen blott vore en god vilja i denna riktning.

Men ehuru sålunda genomförandet af en kartell- och trustlagstiftning i vårt land, om sådan befines lämplig, måste förläggas till en framtid, som är vida aflägsnare än motionären synes antaga, behöfde ju detta ej vara något hinder för att redan nu företaga de förberedande åtgärder, som i motionen föreslås.

Af dessa är den första eller undersökningen af de nu förefintliga svenska kartellernas och trusternas organisation och verksamhetsätt ur flera synpunkter önskvärd. Vissa delar af motionärens motivering af sina förslag bevisa på sätt och vis behovet af den kunskap, som en dylik under-

sökning skulle bibringa. Sålunda torde böra erinras, att den af motionären omförmälda hafregrynskartellen redan blifvit upplöst, äfvensom att sprit-trusten, långt ifrån att äga monopol, redan framkallat kraftig konkurrens. Vidare anför motionären såsom en särdeles betänkelig kartellbildning sammanslutningen inom margarinindustrien. Ehuru icke alla erforderliga förutsättningar för att kunna bedöma arten af denna kartellbildning föreligga och sålunda icke heller för att kunna afgöra, om och i hvad mån margarinkartellen begagnat sin makt till att oskäligt höja margarinpriset, är det dock tydligt, att de fakta rörande ifrågavarande industri, som motionären anför, ej ge något stöd åt hans påståenden. Han omnämner, att margarinfabrikernas tillverkningsvärde stigit från 1.8 millioner kronor 1896 till 13.3 millioner kronor 1905 och att under samma tid den till bevillning taxerade inkomsten af margarinfabrikerna ökats, pr anställd arbetare räknadt, med 214 procent; och han tillägger, att det icke finnes någon industri, som förmår uppvisa dylika siffror. Ja, hade den af motionären åberopade beräkningen varit riktig och jämförelsen fullföljts så långt som den tillgängliga industristatistiken medger, skulle ännu vackrare siffror kunnat framläggas. Ökningen af margarinfabrikernas till bevillning taxerade inkomst pr anställd arbetare steg nämligen under tiden mellan 1896 och 1905 från 360 kronor till 1,713 kronor med hela 348 procent. Fullföljes jämförelsen till 1907, finner man, att tillverkningsvärdet stigit från 1.8 millioner kronor 1896 till 16.9 millioner kronor år 1907, och att den till bevillning taxerade inkomsten utgjorde pr anställd arbetare år 1907 3,052 kronor, hvilket i jämförelse med 1896 innebär en stegring af 748 procent. Den, som vant sig att på ett objektivt sätt bedöma sociala förhållanden och som äger någon kännedom om en industris betingelser, inser lätt, att de anförda fakta ensamma för sig icke äro tillräckliga för att fälla något omdöme, huruvida margarinpriserna varit för höga eller icke. Af omstående tabell, som uppgjorts på grundvalen af vår officiella industri- och handelsstatistik, framgår att margarinindustrien under den ofvan angifna perioden utvecklats sig så godt som från sin första början till en för vårt land mycket betydande industri och att det är denna hastiga utveckling, som väsentligen förklarar de siffror, som motionären synes hafva missförstått.

Margarinindustrien.

År	Antal fabriker	Antal arbetare	Tillverkning		Till bevilning taxerad inkomst kronor	Import kilogram	Export kilogram
			kilogram	kronor			
1896	8	139	2,400,000	1,791,000	50,000	1,443,000	77,000
1897	5	153	3,730,000	2,683,000	83,500	1,777,000	262,000
1898	7	221	5,510,000	4,440,000	149,500	1,181,000	84,000
1899	8	350	8,519,000	7,595,000	314,600	1,129,000	35,000
1900	6	318	10,535,000	10,218,000	335,000	400,000	12,000
1901	8	346	12,199,000	13,075,000	720,000	236,000	1,700
1902	8	360	12,700,000	14,343,000	985,000	21,000	86,000
1903	7	355	12,115,000	13,158,000	540,000	9,700	199,000
1904	7	360	12,832,000	12,670,000	741,600	4,100	471,000
1905	7	397	12,672,000	13,273,000	679,900	6,700	456,000
1906	9	455	14,374,000	15,996,000	999,000	6,300	659,000
1907	8	471	15,469,000	16,908,000	1,437,700	3,200	1,195,000

Anm. Talen i de 4 sista kolumnerna äro afrundade.
Tullen å margarin har hela perioden utgjort 20 öre per kilogram.

Hvad som uti denna tabell är närmast belysande för frågan om margarinpriserna, är förhållandet mellan tillverkningsmängden och den till bevilning taxerade inkomsten. Därvid bör, då den för ett visst år till bevilning taxerade inkomsten i allmänhet motsvarar föregående års verkliga inkomst, tillverkningen under år 1896 sammanställas med den år 1897 taxerade inkomsten o. s. v. En enligt denna grund utförd beräkning visar, att den taxerade inkomsten utgjorde i öre pr kilogram tillverkad margarin:

1896: 3.48 öre	1900: 6.83 öre	1904: 5.3 öre
1897: 4 »	1901: 8.07 »	1905: 7.88 »
1898: 5.71 »	1902: 4.25 »	1906: 10.00 »
1899: 3.93 »	1903: 6.12 »	

Vid bedömande af dessa siffror bör för öfrigt ihågkommas, att de representera medeltal för alla fabriker. Siffrorna för hvarje särskild fabrik för sig kunna vara helt annorlunda.

I detta sammanhang bör anmärkas, att erfarenheten från utlandet visar, hvilken källa till agitation näringslivets monopolisering kan utgöra, och hur svårt det är att komma till rätta med frågorna, sedan de

en gång gjorts till vapen i den politiska striden. I Sverige ha vi ännu ej sett mycket häraf; men sammanslutningsrörelsen har redan vuxit sig stark, och det är osannolikt att frågan mycket längre skall kunna hållas utanför agitationen. Det är då klart, hvad det skulle innebära för vårt lands lugna utveckling, om allmänheten genom en objektiv och tillförlitlig framställning kunde få kännedom om sakens verkliga sammanhang, innan ännu dess omdöme blifvit missledt genom ensidiga och felaktiga uppgifter.

En alldeles särskild anledning att anställa en undersökning på det af motionären afsedda området är den iakttagelse, som gjorts flerstädes, särskildt i Amerika, nämligen att *själfva offentligheten* är ägnad att försvåra monopolföretagens befarade öfvergrepp och därigenom — utan några särskilda åtgärder — motverka trustväsendets olägenheter.

Enligt utskottets mening skall äfven en opartisk undersökning medföra fördjupade insikter i vårt näringslif uti nu ifrågavarande afseende; och böra dessa insikter komma till nytta vid många sidor af statens verksamhet.

En undersökning rörande sammanslutningsrörelsen synes utskottet alltså erforderlig och lämplig. Utskottet kan dock ej finna, att densamma behöfver anordnas i den omfattning, som motionären ifrågasatt, utan anser utskottet, med afseende å de synpunkter, som ofvan gjorts gällande, att en väsentligen statistisk utredning, åtminstone för närvarande, är tillräcklig, därvid erfarenheterna från utlandet jämväl böra beaktas.

Mot lämpligheten att redan nu företaga en fullt ingående undersökning, vill utskottet äfven erinra, att det ej gärna på länge i vårt land på allvar kan bli fråga om någon lagstiftning beträffande ifrågavarande organisationer. Genom att företaga en dylik undersökning redan nu, utsätter man sig för faran, att densammes resultat bli alltför föråldrade för att kunna ligga till grund för eventuell sådan lagstiftning.

Beträffande den andra punkten af motionärens hemställan, eller anordnande af en kontinuerlig öfversikt af kartell- och trustväsendet, är först att erinra om, att någon anordning i denna riktning, så vidt utskottet har sig bekant, blott förekommer i Förenta staterna. Motionären antyder visserligen, att samma anordning äfven skulle förekomma i England genom Census of Production Act 1906 (ej 1907 såsom i motionen uppges). Men denna lag har ej med denna fråga att göra, utan är, såsom dess benämning angifver, en författning angående inrättande af en produktionsstatistik och om näringsidkarnes skyldighet att lämna uppgifter till en dylik. Och

med hänsyn till denna slags lagstiftning samt sist anförda skyldighet står vårt land ingalunda efter England. I det genom statens försorg i början af detta århundrade på svenska, franska och engelska utgifna arbetet om Sverige kan inhämtas den upplysningen, att då den engelska upplagan utgafs — år 1904 — »de siffror, som publiceras rörande Sveriges fabriker och handtverk, äro fullständigare och tillförlitligare än något annat lands» och »att Sverige är det enda land, som *ärligen* publicerar fabriksstatistik, omfattande alla slag af industri». Vid en jämförelse med den ofvannämnda engelska lagen af år 1906 visar det sig, att denna senare i flera punkter, som ha ett visst sammanhang med den föreliggande frågan, är mindre fordrande än den svenska lagen (den 13 nov. 1896) och äfven i sin helhet ej ställer så stora kraf på offentlighet som denna. Den engelska statistiken är ej årlig; näringsidkares skyldighet att lämna uppgifter rörande *kvantiteten* af sina tillverkningar är begränsad; alla individuella uppgifter äro att betrakta såsom konfidentiella, och publicerandet af statistiken skall ske så, att man ej ur densamma kan utröna siffrorna för de särskilda företagen; i öfrigt skall vid uppgifternas upptagande så anordnas, att man undviker uppenbarande af yrkeshemligheter eller *affärsvinster* eller uppgifter, hvilkas uppenbarande skulle lända den uppgiftsskyldige till men; om häremot brytes, är dock enhvar, som därigenom får kännedom om dylik uppgift, vid strängt straff förbjuden ej blott att offentliggöra densamma utan ock att i öfrigt meddela densamma åt annan person; slutligen är näringsidkare ej skyldig att lämna uppgift om sitt företags kapital. Sagda begränsningar göra, att dessa uppgifter af näringsidkare fylla det af motionären afsedda syftet i ännu mindre grad än uppgifterna till den svenska näringsstatistiken. Af den senare kan man ibland få fram vissa primäruppgifter rörande en eller annan fabrik, exempelvis angående den af motionären särskildt omnämnda margarin-fabriken i Göteborg.

I Förenta staterna möjliggör 1903 års lag anordnande af en kontinuerlig öfversikt öfver karteller och truster genom en särskild byrå — bureau of corporations — i det samma år nyinrättade handels- och arbetsdepartementet. Denna byrås verksamhet torde dock hittills egentligen hafva omfattat mycket ingående undersökningar af vissa särskilda truster i och för ifrågasatt lagstiftning eller beifrande af öfverträdelser af trustlagstiftningen.

Emellertid är att beakta, att denna lagstiftning i Förenta staterna afser icke blott karteller och truster utan alla aktiebolag (corporations). Skulle en dylik inspektion hos oss inrättas, blefve det nog också nöd-

vändigt att ge inspektionen samma omfattning. Dels är det mycket svårt att afgöra, när en kartell eller trust skall anses föreligga, dels vore det annars omöjligt att under inspektionen inbegripa alla under utländska karteller eller truster lydande svenska företag, som ju i och för sig betraktade ej behöfva förete något, som erinrar om karteller eller truster, då ledningen sker från utlandet. Men härigenom får anordningen en omfattning, som gör dess genomförande mycket vanskligt. Det förekommer ju, såsom motionären framhållit, liknande inspektioner i vårt land. Men dessa inspektioner, — öfver banker och försäkringsinrättningar — som anordnats i ett helt annat syfte (hvilket ju framgår däraf, att denna inspektion är desto behöfligare i den mån konkurrensen är större, under det att trust- och kartellinspektionen blir behöfligare i samma mån konkurrensen minskas), äro undantagsfall och bevisa icke möjligheten och ofarligheten af att inrätta dylika inspektioner öfver hela näringslivet eller en väsentlig del däraf, då med desamma skall förenas en vidt gående publicitet. Äfven härvidlag bör beaktas faran för utländska kartellers och trusters intrång på den svenska marknaden, hvilket möjligen kan ökas genom att en inspektion med åtföljande erforderlig publicitet ej verkar på samma sätt på utländska karteller och truster som på de svenska.

På grund af hvad sålunda anförts, hemställer utskottet, som anser att en kontinuerlig inspektion öfver inom landet befintliga karteller och truster för närvarande icke är erforderlig, att Första kammaren måtte på så sätt biträda Andra kammarens beslut, att Första kammaren för sin del beslutar,

att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta anordna en väsentligen statistisk utredning angående inom landet befintliga kartellers och trusters organisation och verksamhetssätt äfvensom åstadkomma en utredning om kartell- och trustfrågans läge i andra stater.

Stockholm den 19 maj 1910.

På utskottets vägnar:

G. LAGERBJELKE.

Reservation

af herr *Hildebrand*, som anförde:

»Antalet utredningar, som Riksdagen begär af Kungl. Maj:t, växer med hvarje år med sådan hastighet, att trots oafåttligt stigande utredningskostnader endast en del kunna inom rimlig tid verkställas. Under dessa förhållanden synes man noga böra pröfva, i hvad mån inom Riksdagen föreslagna utredningar kunna anses verkligt nödiga och nyttiga, innan åtminstone Första kammaren går med på skrivelser om utredning. Ju mer vidtsträfvande utredningsförslagen äro och ju större oklarheten är öfver deras syftning, desto större försiktighet erfordras.

Till en början har jag haft samma grunduppfattning som utskottet, d. v. s. tänkt mig möjligheten att med afståndstagande från motionärens ur många synpunkter egendomliga motivering kunna tillstyrka en *begränsad* utredning. Ju mera jag sökt tänka mig in i frågan, dess mindre lämpligt har detta dock synt mig, detta närmast beroende på den iögonenfallande oklarheten öfver hvad man med en utredning vill vinna.

Här må exempelvis påpekas, att motionären icke framlagt några definitioner på begreppen *trust* och *kartell* och ej heller sökt angifva de af honom omnämnda svenska sammanslutningarnas verkliga art. Skulle en utredning anordnas rörande alla de företeelser, som beröras i motionärens motivering, finge väl hvarje näringsidkare i landet deklarerera, om han ingått aftal med andra näringsidkare och i så fall aftalens innehåll — en konsekvens, som väl icke ens motionären tänkt sig.

Den största svagheten i dennes framställning finner jag ligga däri, att behovet af blifvande lagstiftningsåtgärder gång på gång påpekas, utan att något närmare utsäges om dessa åtgärders allmänna syfte. Å sidan 11 i motionen läses: »I detta syfte (för att få trusterna att fördelaktigt betjäna konsumenterna) behöfver man finna lämpliga medel att tygla monopolet». Något tidigare gör emellertid motionären följande uttalande:

»Först med stöd af den föreslagna noggranna utredningen och ett senare kontinuerligt uppmärksammande af organisationerna kan den insikt vinnas om kartell- och trustväsendets natur, som är nödvändig för ett fruktbringande lagstiftningsarbete. Det kan därför anses vara för tidigt att yttra sig om i hvad riktning detta möjligen bör gå, men några synpunkter torde likväl böra angifvas, när förslag nu framställas om en systematisk behandling af frågan.»

Att man behöfver »finna lämpliga medel att tygla monopolet» är således blott en »synpunkt» och innebär icke något angifvande af riktningen för ett blifvande lagstiftningsarbete. Motionärens resonemang synes vara detta: låt oss först få en utredning och en kontinuerlig »trust-inspektion», så får man nog anledning till lagstiftningsåtgärder, utan att man i förväg behöfver angifva sådana åtgärders innebörd.

Mot slutet af motionen finner man emellertid en skissering af utvecklingens möjliga lopp, hvilken visserligen icke i alla delar *uttryckligen* godkännes af motionären, men som dock är värd all uppmärksamhet. Raderna härom lyda, som följer:

»Har en näringsgren blifvit fullständigt monopoliserad vid bildandet af en kartell eller trust, fyller denna en nödvändig samhällelig uppgift. Den har blifvit ett samhällsorgan och bör behandlas såsom sådant. Däri innefattas noggrann samhällelig *kontroll*. I detta afseende har förordats, att staten bör vara representerad i organisationens styrelse och deltaga uti dess revision, samt att vetorätt angående vissa beslut bör tillerkännas statens representant, i synnerhet uti sådana företag, som staten gifvit särskilda privilegier.

Fortfar kapitalets koncentration med den snabbhet, man kunnat iakttaga under de sista åren, är det sannolikt, att vissa monopol helt och hållet kunna behöfva öfvertagas af samhället själf, hvilket blir nödvändigt, om konsumenterna icke å annat sätt kunna tillförsäkras varor till skäligt pris. Har staten genom ett dyrbart tullskydd gifvit de inhemska näringarna ett starkt värn mot utländsk konkurrens under den tysta förutsättningen, att täflan på den egna marknaden därför icke skall upphöra, men så i alla fall sker, ligger det konsekvens uti att det allmänna inskrider för att behärska monopolet, när detta hotar att bli samhället öfvermäktigt.»

Det vore frestande att punkt för punkt kritisera denna framställning, men jag anser mig här kunna nöja mig med ett påpekande, att om »staten genom ett dyrbart tullskydd gifvit de inhemska näringarna ett starkt värn mot utländsk konkurrens», det ligger närmare, att staten förhindrar uppdyrkade monopolpriser medelst lämpliga tullsänkningar än genom socialisering, tvångsöfvertagning för statens räkning af vissa monopolindustrier.

Man synes ej ha rätt att helt bortse från dessa framtidsbilder, hvilka alldeles särskildt böra mana till varsamhet vid behandling af frågan om utredning och kontroll såsom förberedelse för en lagstiftning utan klart och direkt angifvet syfte.

Det kan ju icke bestridas, att en utredning ur kunskapssynpunkt möjligen kunde vara önskvärd, men mot en sådan talar ej allenast det oklara och famlande i själfva förslaget, utan äfven den omständigheten, att en af statsmakterna beslutad utredning af ekonomiska sammanslut-

ningar helt visst skulle inom stora kretsar uttolkas och utnyttjas som ett bevis på att staten betraktade dem med stark misstro såsom skadliga företeelser. Motionären uttalar visserligen, att truster och karteller innebära ett nationalekonomiskt framsteg, men hela hans framställning bär dock prägel af ett djupt misstroende. Det förefaller mig emellertid, som om dylika sammanslutningar mer än väl behöfdes just i ett jämförelsevis kapitalfattigt land som vårt, där sammanslutningar och öfverenskommelser böra kunna bidra till vissa omkostnaders nedbringande, till jämnare prissättning för landets olika delar och till värn mot inträngande utländska truster. Att exportindustrier ej kunna arbeta till landets rätta fördel utan större anläggningar eller sammanslutningar, torde vara lätt att uppvisa. Landet synes här ha större gagn af *ökad* sammanslutning i lösare eller fastare former af nu konkurrerande smärre företag än af ett misstänkliggörande af hela sammanslutningstendensen.

Härtill må läggas den anmärkningen, att den större kapitalbildningen och de stora sammanslutningarna synas vara så väl öfvervakade i vårt land, såväl af pressen och allmänheten som af statsmakterna, att något ytterligare ingripande för närvarande eller under den närmaste framtiden icke synes erforderligt.

Vid närmare öfvertänkande af en eventuell utrednings planläggande finner man också lätt, att hinder föreligga för en så beskaffad utredning som motionären tänkt sig.

Han har synbarligen åsyftat icke blott en utredning om en kontinuerlig statskontroll, utan äfven *publicerande* af resultaten i båda fallen. Detta vore emellertid genomförbart blott i mindre grad, för så vidt man ej först skulle ändra gällande grundlag.

På grund af en den 14 juni 1907 daterad skrifvelse af Statistiska kommittéen aflämnade Kungl. Maj:t proposition till 1908 års Riksdag om tillägg till tryckfrihetsförordningen i syfte att få grundlagsskydd emot offentliggörande af vissa uppgifter af ekonomisk art. Konstitutionsutskottet tillstyrkte, och genom samstämmiga beslut af 1908 och 1909 års Riksdagar insattes i 2 § 4:o tryckfrihetsförordningen en ny undantagsbestämmelse från publikationsrätten, innehållande att »för officiell statistik lämnade uppgifter, som afse namngifna enskilda personer, bolag eller andra enskilda samfälligheter, ej må utlämnas, förrän fem år från uppgiftens datum förflutit». Undantagsvis kan tidigare utlämnande ifrågakomma, men endast ifall trygghet, finnes att därmed ej skadas den, som afgifvit uppgiften eller eljest däri afses.

Af betydelse är här, att skyddet för enskilda och bolag icke är af

gammalt datum, utan alldeles nyss beslutadt, hvilket visar, att statsmakterna ännu 1908 och 1909 ansett, att staten vid insamlande af upplysningar icke har anledning insamla och offentliggöra statistiska data på sådant sätt, att ekonomisk skada därigenom kan tillfogas enskilda.

Någon anledning till en ändrad uppfattning synes icke ha uppkommit efter 1909, ehuru man väl kan tänka sig, att en utveckling i osund riktning skulle kunna framtvinga en mindre hänsynsfull behandling från statens sida. Därhän har det dock ännu ej kommit.

Med stöd af nämnda grundlagstillägg skulle tydligen enskilda och bolag, som företräda större sammanslutningar, kunna förvägra upplysningar, hvilkas publicerande skulle kunna medföra ekonomisk skada, för så vidt ej garanti lämnades för uppgifternas hemlighållande under de fem åren. Alldeles bortsedt från grundlagens bud i denna del må tilläggas, att någon som helst ovillkorlig skyldighet för näringsidkare att lämna ingående uppgifter om prispolitik, samarbetsaftal o. d. icke finnes i lag stadgad och att en så ingående utredning och kontroll, som motionären tydligen afser, knappast vore möjlig med nuvarande lagstiftning.

Verkningarna af förefintliga sammanslutningars arbete, prispolitik etc. torde kunna studeras af enhvar, som intresserar sig för ämnet, genom att jämföra vissa varupriser inom landet och i våra grannländer. Häri ligger det starkaste värdet emot oskäliga monopolpriser, och genom ställningar till riksförsamlingen i form af propositioner eller motioner och eventuellt äfven tullsänkningar kunna och enligt min mening äfven böra blifva en naturlig påföljd af en oklok eller osund trust- och kartellpolitik.

Då det emellertid kunde vara af viss vikt att få en del så att säga officiella data samlade, må framhållas önskvärdheten af att i kommerskollegii årliga fabriksstatistik intoges en särskild underafdelning om industriella sammanslutningar, hvori man kunde finna uppgifter om trustbolag, ringbildningar, etc., grundade på inflytande meddelanden, bestyrkta tidningsuppgifter eller dylikt.

Jag antager emellertid, att någon riksdagsskrifvelse icke kan erfordras för en så litet omfattande förändring, utan anser mig, under hänvisning till hvad här ofvan anförts, böra hemställa,

att Första kammaren *icke* måtte biträda Andra kammarens på grund af friherre Palmstiernas motion nr 1 fattade beslut om skrifvelse till Kungl. Maj:t.»